

Szövegvariancia, kiadási gyakorlat, értelmezés

author: Thomas Bein

Thomas BEIN, „Szövegvariancia, kiadási gyakorlat, értelmezés”, ford. Lénárt TAMÁS =
Metafilológia 1., szerk. DÉRI Balázs – KELEMEN Pál – KRUPP József – TAMÁS Ábel, Ráció Kiadó,
Budapest, 2011, 298–317.

THOMAS BEIN

Szövegvariancia, kiadási gyakorlat, értelmezés

Gondolatok a megváltozott középkori filológiáról

1.

E tanulmány alcíme eredetileg *Gondolatok az új középkori filológiáról* volt. Azért cseréltem ki az „új” jelzőt a „megváltozott”-ra, mert a következőkben nem a szűkebb értelemben vett „New Philology”-ról,¹ az „új filológiáról” lesz szó, amely az utóbbi tizenkét évben nagy figyelemben részesült.² A „New Philology” nem szorította ki vagy váltotta fel a „régí filológiát” a középkori germanisztikán belül – azonban kétségkívül sok mindent megváltoztatott, részben már az előtt, hogy a „New Philology”-vita fellángolt, részben ennek hatására.

Megváltozott a szöveg fogalma, megváltozott a szövegkritikus beállítottsága a szöveg hordozóival, a kéziratokkal és a varianciával szemben.³

¹ Vö. *Speculum. A Journal of Medieval Studies* 65 (1990/1).

² Vö. Karl STACKMANN, „Die Edition – Königsweg der Philologie?” = *Methoden und Probleme der Edition mittellalterlicher deutscher Texte. Bamberger Fachtagung 26.–29. Juni 1991. Plenumsreferate*, szerk. Rolf BERGMANN – Kurt GÄRTNER, Niemeyer, Tübingen, 1993, 1–18; Uő, „Neue Philologie?” = *Modernes Mittelalter. Neue Bilder einer populären Epoche*, szerk. Joachim HEINZLE, Insel, Frankfurt am Main, 1994, 398–427; Haijo Jan WESTRA, „Die Philologie nouvelle und die Herausgabe von lateinischen Texten des Mittelalters”, *Mittelaltersches Jahrbuch* 30 (1995), 81–91. Lásd továbbá a számos vonatkozó munkát az *Alte und neue Philologie*, szerk. Martin-Dietrich GLESSGEN – Franz LEBSANFT, Niemeyer, Tübingen, 1997, valamint a *Zeitschrift für deutsche Philologie* 116 (1997, különszám: *Philologie als Textwissenschaft. Alte und neue Horizonte*) című kötetekben.

³ Néhány cím az utóbbi időkből: Manfred Günther SCHOLZ, „Probleme der Strophenfolge in Walthers Dichtung” = *Walther von der Vogelweide. Beiträge zu Leben und Werk*, szerk. Hans-Dieter MÜCK, Stöffler & Schütz, Stuttgart, 1989, 207–220; Karl STACKMANN, „Varianz der Worte, der Form und des Sinnes”, *Zeitschrift für deutsche Philologie* 116 (1997, különszám), 131–149; Thomas BEIN, „ Fassungen, iudicium, editorische Praxis” = *Walther von der Vogelweide. Textkritik und Edition*, szerk. Thomas

Az olyan fogalmakat és viszonyítási pontokat, mint az „eredeti”, a „pontos megszövegezés [Wortlaut] szerint”, az „összöveg” stb. elbúcsúztattuk és szerényebbekké váltunk. Válasszuk ki a feltehetően legjobbat abból, ami mára még fennmaradt, illetve dokumentáljuk a szöveg történetének lényeges pontjait – ezek azok a maximák, amelyek egyre inkább elterjednek.⁴ A szövegvariancia előítéletektől mentesebb vizsgálata úgy jelenik meg a kiadás gyakorlatában, hogy két vagy több változat, hol többé, hol kevésbé kimondottan egyenértékűnek tekintve kerül a (szinoptikus) nyomtatásba.⁵

A kiadástudomány a középkori germanisztikán belül sok területen a szöveg új, tágabb és megváltozott fogalmát sajátította el, ami egyre inkább hatással van a kiadások megjelenési képre is. Egyelőre kevés szó esett az új kiadások használatáról: a „progresszív” kiadások ugyanis az irodalomtörténész felhasználót olyan jelentékeny problémák elé állítják, amelyekkel eddig csak elvétve foglalkoztak. Olyan, banálisnak látszó kérdések merülnek fel, mint hogy miként bánok irodalomtörténészként a szövegváltozatokkal? Hogyan értelmezek egy dalt, amely három, négy vagy öt verzióban áll rendelkezésemre? Hogyan beszéljek egy szerző „művéről”, ha az a veszély fenyeget, hogy számos párhuzamos verzióra bomlik?

BEIN, de Gruyter, Berlin – New York, 1999, 72–90; Joachim BUMKE, *Die vier Fassungen der 'Nibelungenklage'. Untersuchungen zur Überlieferungsgeschichte und Textkritik der höfischen Epik im 13. Jahrhundert*, de Gruyter, Berlin – New York, 1996.

⁴ Így honosodott meg majdnem mindenütt a vezérkézirat elve (amely azt a rekonstrukcióban érdekelt kevert szövegkiadást váltotta le, amellyel a 19. századtól egészen a 20. század hatvanas éveig gyakran találkozunk). Példák: FRAUENLOB (HEINRICH VON MEISSEN), *Leichs, Sangesprüche, Lieder. 1. Teil. Einleitungen, Texte*, Helmuth THOMAS előmunkálatai alapján kiad. Karl STACKMANN – Karl BERTA, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1981; *Des Minnesangs Frühling, I., Texte*, Karl LACHMANN, Moritz HAUPT, Friedrich VOGT és Carl VON KRAUS kiadásainak felhasználásával kiad. Hugo MOSER – Helmut TERVOOREN, Hirzel, Stuttgart, 1988³⁸ (függelék: *Das Budapester und Kremsmünsterer Fragment*); REINMAR, *Lieder. Nach der Weingartner Liederhandschrift (B). Mittelhochdeutsch/Neuhochdeutsch*, kiad., ford., jegyz. Günther SCHWEIKLE, Reclam, Stuttgart, 1986; WALTHER VON DER VOGELWEIDE, *Werke. Gesamtausgabe, I., Spruchlyrik, II., Liedlyrik. Mittelhochdeutsch/Neuhochdeutsch*, kiad., ford., jegyz. Günther SCHWEIKLE, Reclam, Stuttgart, 1998².

⁵ Vö. pl. *Mutabilität im Minnesang. Mehrfach überlieferte Lieder des 12. und frühen 13. Jahrhunderts*, szerk. Hubert HEINEN, Kümmerle, Göppingen, 1989; Ulrich MÜLLER és mások, „Brauchen wir eine neue Walther-Ausgabe?” = *Walther von der Vogelweide, 248–273; Die 'Nibelungenklage'. Synoptische Ausgabe aller vier Fassungen*, kiad. Joachim BUMKE, de Gruyter, Berlin – New York, 1999.

Mi a helyzet a fennmaradt szöveg és a feltételezett keletkezése közötti időbeli távolsággal?

További kérdéseket feltéve: jó úton jár-e a kiadástudomány, ha a variánsoknak egyre nagyobb jelentőséget tulajdonít, egyre terjedelmesebb lexikális, szintaktikai, valamint a versszakok sorrendjét és számát is figyelembe vevő varianciát dokumentál – méghozzá nem is a hagyományos jegyzetapparátus, hanem a többféle (szinoptikus) változat formájában?

A következőkben egy példa segítségével mutatom be a problémát, valamint azt, hogy az miként oldható meg.

2.

A példa: Walther von der Vogelweide, *Ich freudehelfelôser man* (L. 54, 37; Cormeau 31).

Az alábbi szövegváltozatot Christoph Cormeau 1996-ban megjelent Walther-kiadásából vettem.⁶

	31	
	A: I-VI	
	B: V	
	C: IV II III V VI; I	
	E: I-V	
	F: I V; II IV Szöveg A alapján C-vel	
I	Ich freudehelfelôser man,	54,37
	war umbe mach ich menegen vrô,	
	der mir es niht gedanken kan?	55,1
	owê, wie tuont die friunde sô?	
5	Jâ friunt! waz ich von friunden sage!	
	het ich dekeinen, der vernæme och mîne clage.	
	nû enhân ich friunt, nû enhân ich rât.	
	nû tuo mir, swie dû wellest, minneclîchiu Minne,	
	sît nieman mîn genâde hât.	

⁶ WALTHER von der Vogelweide, *Leich, Lieder, Sangsprüche*, kiad. Karl LACHMANN kiadása felhasználásával Christoph CORMEAU, tanulm. Thomas BEIN – HORST BRUNNER, de Gruyter, Berlin – New York, 1996¹⁴. [A vers magyar nyersfordítását lásd a Függelékben.]

II	Vil minneclîchiu Minne, ich hân verlorn von dir mînen sin. dû wilt gewalteclîchen gân in mînem herzen ûz und in.	55,8
5	Wie kunde ich âne sin genesen? dû wonest an sîner stat, dâ er inne solte wesen. dû sendest in, dû weist wol war. dâ mac er leider niht erwerben, frowe Minne. owê, dû soltest selbe dar!	
III	Gnâde, frowe Minne! ich wil dir umbe dise botschaft gevüegen dînes willen vil. wis wider mich nû tugenthafft.	55,17
5	Ir herze ist rehter frôiden vol, mit liuterlicher reînekeit gezieret wol. erdringest dû dâ dîne stat, sô lâ mich in, daz wir si mit ein ander sprechen: mir missegie, dô ichs eine bat.	
IV	Gnâdeclîchiu Minne, lâ! owê, wes tuost dû mir sô wê? dû twingest hie, nû twinge och dâ, und sich, wâ ez dir widerstê.	55,26
5	Nû wil ich sehen, ob dû noch tûgest. dû endarft niht jehen, daz dû in ir herze enmügest! ez wart nie sloz sô menecvalt, daz eht dir widerstüende, diebe meisterinne. tuon ûf! sist wider dich ze balt!	
V	Vrô Sælde teilet umbe sich und kêret mir den ruggen zuo. nû enwil si niht erbarmen mich, waz welt ir, daz ich des nû tuo?	55,35
5	Si stêt ungerne gegen mir. louf ich hin umbe, ich bin doch iemer hinder ir: si wil mich niht an gesehen. ich wolte, daz ir ougen an ir nacke stüenden: sô müest ez âne ir danc geschehen.	56,1
VI	Wer gap dir, Minne, den gewalt, daz dû sô gewaltic bist? dû twingest beide junc und alt, dâ für kan nieman dekeinen list.	56,5
5	Nû lobe ich got, sît dîniu bant mich sulen twingen, daz ich sô rehte hân erkant, wâ dienest werdeclichen lît. dâ von kum ich niemer, gnâde, frowe küniginne! lâ mich dir leben mîne zit!	

B szövegváltozat alapján

V'	Diu sælde teilet umbe mich und kêtet mir den ruggen zuo. dâ enkan si niht erbarmen sich, nû râtent, friunt, waz ich es tuo.	55,35
5	Si stêt ungerne gên mir. loufe ich hin umbe, ich bin doch iemer hinder ir: si geruochet mich niht ane sehen. ich wolte, daz ir ouge an ir nâckel stüende: sô müest ez ân ir dank geschehen.	56,1

3.

A szöveghagyomány áttekintése már a szöveg elején világossá teszi, hogy a szöveg a versszakok számát és sorrendjét tekintve erősen variálódik. Ha megnézzük Cormeau kiadásában a gazdag olvasatapparátust, ez a benyomásunk magára a szövegre vonatkoztatva is beigazolódik. Ennek ellenére csak egy „kritikai” szöveg jelenik meg; csupán az ötödik versszak B verziója szerepel teljes egészében a kiadásban.

Mi a teendő? Megbízhatunk és elmélyedhetünk-e a Cormeau által szerkesztett [ediert] szövegben, annak ellenére, hogy az értelmező itt egy az értelmezés szempontjából releváns változatot talál?

A kérdést persze csak akkor lehet megválaszolni, ha tisztáztuk, mi is lehet egy „értelmezés szempontjából releváns változat”: kinek a számára releváns, mely perspektívából tekintve? Ha más, főképp régebbi Walther-kiadásokat nézünk, a dal más változatait találjuk, a szövegkiadók [Herausgeber] szemében kétségkívül szintén „releváns” változatokat.⁷ És végül:

⁷ Lachmann és Wilmanns–Michels nem egy dalszerű egészről indultak ki, és leválasztották az V. és a VI. versszakot a többitől és egymástól, hasonlóan járt el Kraus és Brinkmann; Maurer a konjekturális beavatkozásoknak köszönhetően egy, a kéziratokhoz képest megváltoztatott sorrendet szerkesztett, lásd a Cormeau-féle kiadást (WALTHER, *Leich, Lieder, Sangsprüche*, 114); Roy Wisbey a dalunkról szóló, igen alapos motívumtörténeti tanulmányában Victor Michels sorrendjavaslatára hivatkozik, amely az V. versszakot a dal elejére helyezné. Vö. Roy WISBEY, „Fortune and Love, Reason and the Senses: Traditional Motifs in Walther’s Song »Ich freudehelfelöser man« (L. 54,37ff.)”, *Oxford German Studies* 13 (1982), 115–142. Schweikle még egé-

Hubert Heinen kiadásában⁸ már nem *egyetlen* változatot olvasunk az olvasatok adataival, hanem – már amennyire nyomdatechnikailag megvalósítható – szinoptikusan az összes kéziratos változatot egymás mellett: az A mellett a C-t és az E-t, valamint a B (betűhív) és az F megszövegezését. Míg az összes többi Walther-kiadás nagyjából-egészében *egy*, az értelmezés szempontjából releváns szöveget nyújtott és nyújt, Heinennél más a helyzet: a felhasználó elsőre nem is tudja, melyik változattal kellene foglalkoznia, melyik változatra kellene alapoznia értelmezői munkáját. Heinen kiadása nem hoz előzetes döntéseket; a változatok értelmezését a felhasználóra bízta. Ennyiben Heinen kiadása „munkakiadás” a szó legjobb értelmében.

A régebbi, tradicionálisabb (mondhatnánk: konzervatívabb) kiadásokat összevetve az ilyen Heinen-stílusúakkal, világossá válik, hogy a kiadásnak két, egymástól alapvetően különböző célja van. A régebbi kiadások (mindenekelőtt a Lachmann hagyományában állók) olyan szövegeket prezentálnak, amelyeket a szövegkiadók különösen méltónak tartanak az értelmezésre – vagy azért, mert a szerkesztett (és gyakran emendált, konjektúrával javított) szöveget „szerzőközelinek” kiáltják ki, vagy azért – ezzel gyakran összefüggésben –, mert a „legjobbnek” tekintik. Közlik ugyan a szöveghagyomány varianciáját, ez a közlés azonban (gyakorta kontextusban szegény olvasatapparátus formájában) azt jelzi a felhasználónak: „A variánsok számokra már nem bírnak relevanciával – értelmezd a fenti szerkesztett szöveget, a szöveghagyományt már »előolvas-tam« [vor-gelesen] neked, higgy nekem, a »legjobb« szöveget olvasod!” Heinen kiadása ezzel szemben semmi hasonlót nem ad elő; Heinen nem végzett kritikai előolvasást – magára hagyja a felhasználót a varianciával. Ez úgy hangzik, mint egy hiányosság – de nem annak szánták.

Mindenesetre fel kell tennünk a kérdést, hogy miként járunk el az élénk tárt varianciával, illetve miként akarunk a Heinen-kiadásra tekinteni, és hogy valóban ez lenne-e a „jövő kiadása”.

Itt kétségkívül kényes ponthoz érkeztünk; nem számíthatunk konszenzusra, mindez túlságosan is közelebről érinti az egyes szövegkiadók

szen új keletű szövegkiadásában megint egy másik szövegváltozat található (vö. WALTHER, *Werke*).

⁸ *Mutabilität im Minnesang*, 190–193.

személyes krédóját. Ezért aztán csak egy látásmódot fejthetnek ki a következőkben – méghozzá a sajátomat.

Véleményem szerint egy Heinenéhez hasonló kiadás lényegében nem nyújt megoldást arra, hogyan járjunk el a hagyományozódásból fakadó varianciával. A szövegkiadó ez esetben „pusztán” a kéziratok átírójává válna, amelyeket – ha egyáltalán – csupán kis mértékben normalizál (a ki-ejtés/grafémák, metrika terén). Erre azonban csak akkor van szükség, ha a kiadás egyedüli célja, hogy egy szöveg történetét *dokumentálja*.

A szövegkiadónak ezen felül azonban még mást is teljesítenie kellene; a varianciát előzetesen alaposan ellenőriznie: tipologizálnia, kronologizálnia és hierarchizálnia kellene – amennyire ez analitikus eszközökkel lehetséges. Ezután az előtanulmányok eredményei alapján döntéseket kellene hoznia, hogy mely variancia bír jelentőséggel az irodalomtörténet-írás számára, és melyik nem. Az előbbi esetre kínálkozik a változatok egyenértékű, szinoptikus kiadása, az utóbbinál elegendő az olvasatapparátus. Helyzettől függően (például szerzőközpontú kiadásoknál) hasznos lehet, ha egy rövid kommentárral utalunk a szöveghagyomány későbbi formáira, amelyeknek a szerzőhöz magához feltehetően már vajmi kevés közük van.

4.

Vizsgáljuk meg közelebbről a Cormeau-kiadás szövegét és nézzük meg, mennyiben bír az – első pillantásra igencsak gazdag – variancia az értelmezés szempontjából relevanciával.

Az adott szöveg esetében a szöveghagyomány a következőképpen néz ki:

A Kis Heidelbergi A Kézirat hat versszakot tartalmaz I–VI⁹ sorrendben. A Weingarteni B Kézirat csupán egy versszakot, az ötödik tartalmazza.

⁹ A számozás a fent kinyomtatott sorrendre vonatkozik (a Cormeau által szerkesztett szöveg nyomán).

* Az eredetiben szereplő *Ton* szó a strófa szerkezetét jelenti: a sorszámot, a rímképletet, valamint a sorok szótagszámát. Az egy *Ton*-képletre készült strófákat egy dallamra (*Melodie*) énekelhették, ez azonban csak néhány esetben maradt fenn. Így a *Ton* és a belőle képzett egyéb kifejezések jelentését körülírva (‘strófaszerkezet’) adjuk vissza.

A Nagy Heidelbergi C Kézirat egy másik sorrendet hoz: IV II III V VI; I. Az első versszak az utolsó helyen áll; a kéziratban azonban található egy utalójel, amely az I. versszak pozícióját – ami hat dallamidegen [más szerkezetű] strófa* (Walther „dicsőítő ének”-e, Cormeau 32, L. 56,14) után, a 133. levél verzióján következik – korrigálja: a VI. strófa (*Wer gap dir...*)¹⁰ mellett a jobb szélén található egy a nagy A-hoz hasonló jel, amely a hibás helyre került versszak *Ich froiedehelfeloser...* mellett is áll. Tisztázatlan marad, hogy ezzel csak a strófaszerkezet egyezésére történt-e utalás vagy az *Ich froiedehelfeloser...* strófát a *Wer gap dir...* elé vagy mögé kellene-e sorolni. A Würzburgi E Kézirat az A sorrendjében tartalmazza az I–V versszakokat; VI itt hiányzik. A kései Weimari F Kézirat végezetül egy „válogatást”¹¹ nyújt négy versszakból (I, V és II, IV), amelyet két alegységbe rendez.¹²

Látható: a versszakok számának és sorrendjének variációja roppant nagy. És – amint fent utaltam rá – a szöveg varianciája is jelentősnek tűnik. Ahhoz azonban, hogy eldönthessük, az értelmezés szempontjából mennyire relevánsak az egyes változatok, mindegyiket alaposan meg kell vizsgálnunk, mind a versszakok, mind a szöveg szintjén.

Kezdjünk egy ilyen vizsgálatot elsőként azzal, hogy a dalt a Cormeau-változatban tanulmányozzuk, amely lényegében az A kéziraaton alapul (bár C figyelembevételével helyenként javították).

Olyan dalról van szó, amely különböző daltípusok elemeit egyesíti. Egyrésről a panaszdal alaphelyzetével találkozunk. A beszélő én az első strófában a világtól való elhagyatottságát [Welt-Verlassenheit] panaszolja; másoknak örömet okoz,¹³ ő maga azonban levert és magára hagyatottnak érzi magát. Először a versszak végén fordul elő a Minne témája; az én meg-

¹⁰ Itt és a következőkben: ha a kéziratokra történik utalás, a szöveget betűhíven idézem, de a rövidítéseket és mellékjeleket feloldom.

¹¹ A *válogatás* fogalma valamiféle szándékosságot sugalmaz, amely természetesen nehezen bizonyítható; lehetséges, hogy F előző és előző előtti állapota soha nem ismert négy-nél több versszakot.

¹² Az első két F-strófát (I: *Ich frewe dich helfe loser man* és V: *Seint nymannt nue genade*) három versszak követi, amelyek a 42, L. 65,33 dallamához tartoznak; ezt követi egy strófa 34, L. 58,21 dallamára. Ezután következnek a mi II (*Mynnigliche mynne*) és IV (*Mynnigliche...*) versszakaink.

¹³ A szöveg nem mondja, miben áll ez az öröm. Nolte számára ez a Minnesang, amelyért cserébe a társaság Walther nem jutalmazza. Vö. Theodor NOLTE, *Walther von Vogelweide. Höfische Idealität und konkrete Erfahrung*, Hirzel, Stuttgart, 1991, 235.

adja magát Minne asszony akarátának. A második versszakban folytatódik a megismerésített Minnéhez intézett monológ: az én úgy érzi, elveszítette a józan esztét, mióta Minne lépett a helyébe, azaz meghódította a szívét. A harmadik versszakban az én Minnéhez könyörög, hogy hódítsa meg a hölgy szívét is, akit az én szívesen megnyerne magának – egyedül, Minne asszony segítségével nélkül korábban kudarcot vallott. Legkésőbb ezen a ponton világossá válik, hogy a tényleges udvarlás eseménye, amely amúgy sok Minne-dalra jellemző, a dalon kívülre helyeződik. A dal egy olyan eseményre reagál, amely megelőzte a dalt. Az én segítségért való epekedése a negyedik versszakban további nyomtérket kap. A Minné nagy erővel és hatalommal ruházza fel; neki kell felnyitnia az asszony szívéhez vezető zárat. Az ötödik versszak váratlanul megváltoztatja címzettjét. Nem Minne, hanem Saelde asszonyt szólítja meg. Ő egy magasabb allegorikus instanciát képvisel. Az én elpanaszolja, hogy Saelde asszony ('Fortuna') sosincs rá tekintettel, folyton hátat fordít neki. Úgy tűnik, az én szerencsétlensége a szerelemben közvetlen kapcsolatban áll az igaztalanul tevékenykedő Saelde asszonnyal. Ha egy kissé kevésbé fogná vissza adományait, Minne asszony is minden bizonnyal inkább a férfitúni én szolgálatába szegődne. Ezután a „Saelde-kitérő” után Minne asszony allegóriája tér vissza a hatodik, utolsó versszakban. Az én teljességgel feladta a panasz alaphelyzetét; a hangvétel immár egyértelműen dicsőítő. A Minne nagy hatalmát [Allgewalt] magasztalja, konkrétan azt, hogy kötelékei az ént kényszerítik. Ezt a kényszert, az erőszak [Gewalt] megnyilvánulását az én pozitív jelentéssel ruházza fel – ami egyértelműen a „hohe Minne-ideál” hagyományában áll: az én felismerte, hogy *wā dien-est werdeclīchen līt* („a szolgálat hol hoz megbecsülést”), és ezért az egész életét a Minnének szenteli: *lā mich dir leben mīne zīt* („néked szenteljem életem”).

A szöveg alapján nem világos, hogyan jutott el az én a belső fordulathoz. Nem utolsósorban emiatt kételkedhetett a korábbi kutatás a versszakok dalszerű összefüggésében.¹⁴ Újabban azonban feladtuk a dalszerű koherencia túlságosan szűk koncepcióját, bár Theodor Nolte még 1991-ben is leszögezte: „a strófák nem alkotnak semmiféle dalszerű egy-

¹⁴ Vö. a vonatkozó megjegyzéseket SCHWEIKLE, II., 580–581.

séget, ahogy az különben 1200 körül a Minnesangban megszokott volt. Az 5. versszak saját izotópiát képez.”¹⁵ Én ezzel szemben teljességgel egyetértek Schweikle véleményével: „Minden változat, formálisan és gondolatilag, önmagában alkot egységet.”¹⁶ A következőkben nem azt tárgyalom, illetve kommentálom, hogy az egyes kéziratok változatai „értelmesnek” nevezhetőek-e egyáltalán, hanem elsősorban azt kell megnéznünk, hogy a változatok mennyiben különböznek az értelmezés számára releváns szempontból.

Elsőként két területet kell megkülönböztetnünk: a szövegvárianciát és a versszakok sorrendjének és számának variációját.¹⁷ Kezdjük a szövegvárianciával: itt csak A, B, C és E kéziratokat veszem figyelembe. A Weimari Kézirat F változatait aligha vonhatjuk be az értelmezésbe, mivel azok jórészt a szó hagyományos értelmében vett „hibák”,¹⁸ amelyeket leginkább a szöveg olyan félreértései eredményeznek, amelyeknek az F előzményének nyelvföldrajzi meghatározottságaihoz van köze.¹⁹ „Hibák”, vagyis a szövegromlás evidens esetei előfordulnak itt-ott a többi kéziratban is – a következőkben ezeket mint „variációkat” nem veszem figyelembe.²⁰

¹⁵ NOLTE, I. m., 235. Alaposan el kell mélyedni Nolte izotópia-elméletében (amelyben elkülönít konnotatív és denotatív izotópiát) ahhoz, hogy ezt követni tudjuk. Ennek részletes kifejtésére itt nincs lehetőség.

¹⁶ WALTHER, Werke, II., 580.

¹⁷ Természetesen megfontolandó, hogy egyes esetekben a szöveg szintű variancia a versszakok variációjától függ – és *vice versa*. A tapasztalat azonban egyre világosabban azt mutatja, hogy az efféle kölcsönös függések inkább ritkán mutathatók fel interszubjektív módon kötelező érvénnyel.

¹⁸ WISBEY, I. m., 119. ezzel szemben egyes helyeken igen komolyan foglalkozik F-olvasatokkal és értelmezésükkel. Az V,3 olvasatának értelmezését nem követhetem: az énekes „még mindig abban reménykedik (amennyiben az F kéziratot követjük), hogy meg-esik rajta Fortuna szíve ('wan kan [F *wen mag*] si doch erbarmen sich')”. Én az F *Wen mag*-jának hátterében egy, az F előzményében található *Wane mag* félreértését gyanítom.

¹⁹ Vö. ehhez Gisela KORNRUMPF, „Konturen der Frauenlob-Überlieferung” = *Wolfram-Studien X. Cambriderger 'Frauenlob'-Kolloquium 1986*, szerk. Werner SCHRÖDER, Erich Schmidt, Berlin, 1988, 26–50; Thomas KLEIN, „Zur Verbreitung mittelhochdeutscher Lyrik in Norddeutschland (Walther, Neidhart, Frauenlob)”, *Zeitschrift für deutsche Philologie* 106 (1987), 72–112.

²⁰ Példák: III,3: E-kihagyás; III,4: rímhiba A-ban; III,9: *ichs* (= *ich si*) vs. *ich ez* (A); IV,3: hiányzó felsor A-ban; IV,6: hiányzó tagadás C-ben; IV,8: *diebe meisterinne* E helyett *dv liebe meisterinne* C; ötödik versszak: retorikailag-stilisztikailag variálódik ugyan *Vro selde* (A) vs. *Diu saelde* BE, de az allegória státusát nem érinti.

A VI. versszakra további fenntartások vonatkoznak. Csak az A és C kéziratokban maradt fenn, és a variánsok minőségileg és mennyiségileg is igen kis mértékben térnek el. Az egyetlen szemantikai különbség a 9. sorban fordul elő: A: *la mich dir leben mine zit* vs. C: *la mich dir lieben minvzit*. Minden arra utal, hogy az utóbbi esetében is az A olvasatra gondoltak, bár C sem értelmetlen (mindazonáltal inkább egy pusztán olvasási hibáról lehet szó).

Az I–V. strófák azonban számos variánst mutatnak az A, B, C és E kéziratokban. Milyen jellegű azonban ez a gazdag variancia? Meg kell különböztetnünk azokat a variánsokat, amelyek az értelem tartalmát kevésbé vagy egyáltalán nem változtatják, azoktól, amelyek részben vagy alaposan módosítják a jelentést. Az esetek nagyon nagy részében a variánsok az előbbi kategóriába tartoznak.

Erre példák:

I. versszak: Az, hogy a 6. sorban *der verneme och mine klage* (A) vagy *der verneme mine klage* (E[F]) áll, nem változtat az értelmén semmit (további hasonló példák: 3. és 8. sor).

II. versszak: A különbség *Vil minnecliv minne* és *Mynnigliche mjynne* (F) között marginális (csupán egy apró retorikai eltérést mutat). Ismeretes a jelen időben használt múlt idejű igealakok [Präteritopresentien] szemantikai közelsége: 5. sor: *kunde* (A) vs. *sol* (C) vs. *mac* (E) vs. *mocht* (F); a kijelentés tartalmát nem érintik. A birtokos névmások varianciái sem igazán méltók említésre (itt): 6. sor: *du wonest an siner stat* (A) vs. *du wonest ander stat* (E); még a C első pillantásra jelentős variánsa *du wonest iemer da er...* sem változtat végeredményben a sor kijelentésén semmit.

III. versszak: Csupán egy részleges szemantikai eltolódás fordul elő az 5. sorban a *froiden* (A) vs. *tvgende* (C) vs. *guete* (E) variánsokban. A 6. sorban *gezietet* (A) vs. *getúret* (C) majdhogynem szinonimák, jóllehet az etikai aspektus a *getúret*-ben erősebb hangsúllyal bír.

IV. versszak: Az 1. sorban a *Gnedecliv* (A), *Uil minneclichú* (C) és *Gnade riche* (E) variánsok szemantikailag alig esnek latba.²¹ A (*vnt sich*

²¹ Stilisztikailag természetesen csak A és E áll anaforikus kapcsolatban a III. versszakkal.

wa ez dir widerste) lexikailag különbözik CE-től (*versuoche wer dir widerste*), a jelentés azonban csaknem azonos.

V. versszak: A 3. verssorban E ABC-vel szemben egy Saelde asszonyhoz intézett megszólítást tartalmaz; megváltozik a beszédhelyzet, a kijelentés értelme alig módosul. Az igevariánsok jelentéktelenek a 7. sorban: *wellen* (A) vs. (*ge-*) *ruochen* (BC) vs. *mugen* (EF).

A következő esetek szemantikailag relevánsak:

II. versszak: A 9. sor címzettje az A kéziratban többes számban van: *ir soltent* vs. *du soltest* (CEF); az A-ban a megszólított szemmel láthatóan *sin* és Minne asszony. Ez érthető, azonban erősen eltér a versszakban egyébként (Minne asszony irányába) létesített *du*-megszólítástól, ezért úgy gondolom, A itt egy másodlagos szövegromlást mutat.

III. versszak: C az első sorban A-val és E-vel szemben Minne asszony egy kevésbé emfatikus megszólítását tartalmazza: a *Gnade* (AE) hiányzik. A 8. sorban az E-ben hiányzik a *si* névmás; ezáltal a kijelentés A-val és C-vel ellentétben ambivalenssé válik (úgy is olvasható, hogy az én a Minné-vel szeretne beszélni – és nem az asszonnyal [a hölgygel]). III, 5: A C variánsa: *din lib* vs. *ir herze* (AE) szintén szemantikailag jelentősnek tűnik.²² A C-ben hosszabb a Minne asszonyhoz intézett beszéd, és következésképpen a 7. sor másképpen épül fel, mint az A-ban és az E-ben: *gebringen* (C) vs. *gedingen* (E) és *er dringen* (A).

IV. versszak: A 9. sorban nehéz eldönteni, hogy *egy szemantikai* [szemantikai] variánsról vagy a lejegyzés íráshibájáról van-e szó: míg A *tvon vf*-ot ír, C-ben *slús vf* szerepel (nincs szemantikai különbség), az E-ben pedig: *ruene vf*. Amennyiben a *ruene* esetében nem az olvasat hibájával van dolgunk (< *ruon* < *tuon* bizonytalan „t”-vel), a ’felhalmoz’ jelentésből kellene kiindulnunk – ez azonban nem tűnik értelmesnek.²³

²² Nem zárható ki azonban az áthagyományozódás során vétett hiba sem. Hiszen a záró részben [Abgesang] A-ban és E-ben egyértelműen megváltozik a perszonális referencia: megjelenik az asszony, akinek a férfi udvarol – és ez a strófa értelmi összefüggéseinek tekintetében igencsak fontos.

²³ Samuel SINGER („Studien zu den Minnesängern”, *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 44 [1920], 466–467.) abból indul ki (akárcsak Max Hermann JELLINEK, „Zur Kritik und Erklärung einiger Lieder Walthers von der Vogelweide”,

V. versszak: Az egész 4. sor variálódik. Míg A egy általános publikumot szólít meg (*ir*), addig B-ben *die frvnt* a megszólított, CE-ben (és F-ben) pedig nem történik odafordulás semmilyen címzetthez. Ezek kétség kívül hangsúlyos változások – csak hogy relevanciájuk leginkább retorikai jellegű.²⁴

A példák talán elég világosan mutatják: a számos variáns közül, amelyet az olvasatapparátus felsorol, a szöveg egésze szempontjából csupán egy kis rész rendelkezik értelmi relevanciával. És közelebből nézve még ezek a variánsok is elég jelentéktelennek tűnnek: egy versszak értelme sem vesz ugyanis ténylegesen *másik irányt* ezek alapján. Még az 5. versszak B variánsa, amely mennyiségileg igencsak tekintélyes, a strófa értelmezése szempontjából kifejezetten marginálisnak mutatkozik.

Első következtetésként tehát megállapíthatjuk: a dal egy nyílt szövegtudomány számos nyomát viseli magán, miközben egyes variánsok minden további nélkül a szerzőre vezethetők vissza (például az előadás spontán variánsaira), mások bizonyosan az írásbeli áthagyományozódás során keletkeztek (és részben félreértések eredményei). A szöveg értelme azonban összességében a fő kéziratokban (A, B, C és E) igen híven maradt ránk.

Foglalkozzunk most a versszakok szintjén lévő varianciával.

Az öt kéziratban²⁵ öt különböző változat fordul elő. Az A kéziratban találhatót már fent megismertük.

A-tól E csupán a versszakok számában különbözik: E nem tartalmazza a hatodik strófát. Így a dal E-ben pozitív perspektíva nélkül ér véget: az E zárlatára az én és Fortuna viszáltya nyomja rá a bélyegét, aki „semmibe veszi” az ént.

Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 43 [1918], 15–22), hogy az E-olvasat az eredeti és a kézirat-változat háttérében egy *ramm úf*-ot (‘nyisd fel/sújts rá egy pöröllyel’) gyanít – ami meglehetősen spekulatív.

²⁴ NOLTE, *I. m.*, 234. a B versszak önálló státuszával foglalkozik tüzetesen, összehasonlítja az ACE(F) variánsaival és igen helyesen azt állapítja meg, von Krausra hivatkozva: „a barátok megszólítása nem lenne összeegyeztethető a hiányzó barátok első strófabeli (L. 54,37) elpanaszolásával”. Elfogadhatjuk tehát, amint azt már von Kraus és Jellinek (*I. m.*) is tették, hogy „az út könnyebben vezet B-től A-hoz és CEF-hez, mint fordítva”. (NOLTE, *I. m.*, 234.)

²⁵ Most F-et újból be kívánom vonni a vizsgálódás körébe.

A C kézirat A-n kívül az egyetlen, amely hat versszakot tartalmaz, bár más sorrendben. Mint arról már esett szó, nehéz eldönteni, hogy a C lejegyzője/korrektora a tévesen másik dallamközegbe feljegyzett első strófát hová akarhatta helyezni (illetve, hogy szánt-e neki egyáltalán meghatározott helyet). Az esetet egyelőre úgy kezelem, mintha az *Ich froiedehelfeloser* versszakot az utolsónak szánták volna. A C-dal így tehát egy Minne asszonyhoz intézett panaszos segélykéréssel indul, aki nagy erőt és hatalmat nyer: neki kell az asszony szívéhez vezető záratat felnyitnia. Az első versszak megszólításának anaforikus ismétlésével kezdődik a második: *Vil minnekliche minne...* Az én úgy érzi, elvesztette az eszét, mióta a Minne lépett a helyébe. A harmadik strófa is *Vil minnekliche minne...* megszólítással kezdődik. Az én könyörög a Minnéhez, hogy meghódítsa a hölgy szívét, akit az én szívesen elnyerne – ő egymagában kudarcot vallott. A negyedik versszakban Saelde asszony igazságtalanságait panasolja. Az ötödik versszakban az én teljességgel feladta a panasza alaphelyzetét egy dicsőítő ének javára, amelyben a Minné és az ő „lebilincselő” hatalmát magasztalja. A hatodik és utolsó versszakban újból megváltozik a téma: az én kesereg és magára hagyatottnak érzi magát. Amennyiben helyes a strófa kézíratos átrendezésére adott értelmezés, ez különbözik leginkább az A sorrendjétől. Míg a dal az A-ban egy pozitív perspektívával ér véget, a zárlat a C-ben inkább pesszimista és tanácstalan.

F bármennyire is súlyos deformációkat mutat a szöveget illetően, a versszakok elrendezésével foglalkoznunk kell. F két-két strófát szerkeztüknek megfelelően külön blokkban fog össze: I. és V. valamint II. és IV. Az első egységet a beszélő én mély elégedetlensége határozza meg: nem lel barátokra és segítségre, és Fortuna sem mutatkozik az énnel szemben kegyesnek. A II. és IV. strófák Minne asszony egy önmagában zárt megszólítását mutatják: mindkét versszak anaforikusan a *Mynnigliche* melléknévvel kezdődik és egy szerencsétlen férfi segélykéréseit tolmácsolja. Mindkét F-blokk önmagában értelmes egység (a szövegromlástól eltekintve, amelyről már esett szó).

Végezetül B csak az V. strófát tartalmazza. Ez önálló versszakként is minden további nélkül értelmes, nem utolsó sorban azért, mert hangsúlyos, énekelt *Spruch*-jelleggel bír. Valószínűsíthető, hogy a strófát a Minne kontextusán túl, például a világ folyásával és annak igazságtal-

lanságaival kapcsolatos általános nézetekkel összefüggésben is előadhatták.²⁶

Látható: a versszakok sorrendjének és számának varianciája, szemben a szövegvarianciával, nagyobb befolyással van a lírai szöveg értelmére. A (középkori) szöveg „nyitottságáról” folyó diskurzusban tehát megkülönböztetéseket kell tenni. A „variancia” nem jelent rögtön „nyitottságot” abban az értelemben, hogy a variancia minden formája új hermeneutikai feladatok elé állítana. A szövegvariancia szintjén nagyon gyakran a szinonímia jelenségeivel van dolgunk, vagy olyan variánsokkal, amelyek nyelvtörténeti vagy földrajzi adottságokból következnek, vagy félreértéseken és/vagy a lejegyzés hibáin alapulnak.²⁷

A strófák szintjén tapasztalható variancia ellenben a legtöbb esetben szemantikailag jelentősebb. Meg kell különböztetnünk a versszakok megváltozott sorrendjét a versszakok számának megváltozásától. Egy pillantást vetve a szövegahagyomány – például Walther von der Vogelweide-hez vagy a *Des Minnesangs Frühling*hez tartozó – konkordanciáiba kiderül, milyen gazdag ezeken a területeken a variancia. Ennek egyrésről az egyes strófák sajátos poétikájában kereshetjük az okát: a legtöbb esetben az egyes versszakok önmagukban zártak, alig rendelkeznek szöveglogikailag releváns referenciákkal, amelyek a dal egészében szigorúan meghatároznak a helyüket.²⁸

A strófák felcserélése mégis az értelem megváltozásához vezethet: ez érinti a gondolatmenetek vagy argumentációk, csattanók, a hallgatósághoz való fordulás vagy – mint a mi esetünkben – a dalon túli perspektíva alakulását.

²⁶ A szövegahagyományban a közvetlen környezet is énekelt *Spruch*-jellegűt mutat: egy különálló strófa 34-es dallamra előzi meg (IV; L. 58,30) rosszindulatú emberekről (*lösen*), akik Walther dalát becsmérlik, szidják (*sanc scheltent*); a versszakunkat egy önálló strófa 40-es dallamra követi (IV; L. 64,4) a székely-entelenekről (*schamelösen*).

²⁷ Természetesen utalnunk kell arra, hogy ennek az állításnak nincs általános érvénye. Minden eset más, ezt éppen a kiadásfilológiában nagyon jól tudjuk. Másfelől a fent javasolt megkülönböztetés nem csupán egy feldolgozott dal elemzésén alapul. Több hasonló jellegű vizsgálatot folytattam – részben szemináriumokon –, és az eredmények lényegüket tekintve nagyon is hasonlóak voltak.

²⁸ Nyilván utalnunk kell arra, hogy ilyen esetek azért előfordulnak. Vö. további példákkal Thomas CRAMER, „Über Perspektive in Texten des 13. Jahrhunderts – oder: wann beginnt in der Literatur die Neuzeit?” = *Wege in die Neuzeit*, szerk. Thomas CRAMER, Fink, München, 1988, 100–121.

A dal szemantikájára nézve még komolyabb következményekkel jár a versszakok száma, jöllehet a strófák legtöbbször tapasztalható belső zártsága itt is elég szabad hozzátoldást illetve eltávolítást tesz lehetővé.

Milyen következményekkel járnak a megfigyeléseink a kiadás gyakorlatára nézve?

Először is térjünk vissza a példához. Egy, a Heinenéhez hasonló kiadás számomra csak mint előzetes kiadási szakasz tűnik ésszerűnek, mint amely jó lehetőség arra, hogy megismerjük a varianciát. Egy „kritikai” kiadás eszméjét azonban nem kellene feladnunk. Ott, ahol a szövegvariancia egy bizonyos minőséget elér, ahogy azt a mi példánk is mutatta, a régi jó olvasatapparátus továbbra is a variancia dokumentálásának gazdaságos lehetőségét nyújtja. A szövegkiadónak ki kell választania – mindig az adott kiadás kiinduló célkitűzésének megfelelően – egy vezérkéziratot és a számára relevánsnak tűnő variánsokat az apparátusban közzétenni.²⁹ Az irodalomtörténet iránt érdeklődő olvasó így jobban használhatja a kiadást: nem kell átkínlódnia magát a semmitmondó variánsok vagy szövegfélreértések tömkelegén.

Hogyan járunk el ellenben a versszakok varianciájával? Elsőre úgy tűnik, mintha a szinoptikus közlés megoldást kínálna. A viszonylagosságra azonban itt is ügyelni kell. A szövegkiadónak csak a legkritikább esetekben kell a teljes szinoptikus közlést választania. Ehelyett adódik a lehetőség, hogy a versszak-variancia okozta fontos értelmi változásokra az apparátus kommentárjaiban hívja fel a figyelmet.

A mi esetünkre vonatkoztatva egy ilyen kommentár nagyjából a következőképpen nézne ki:

B: ... csak az ötödik versszakot tartalmazza, a strófaszerkezettől idegen, énekelt *Spruch*-hoz hasonlatos kontextusban.

C: Az *Ich froiedehelfloser* versszak utólagos betoldása bizonytalan; amennyiben utolsónak szánták, a dalból hiányzik a pozitív záró perspektíva. A további változtatások az A-hoz képest leginkább a retorikai státust érintik.

²⁹ Azt, hogy mi egy releváns variáns, nem lehet definitíven meghatározni. Arra is tekintettel kell lennünk, hogy az illető szöveg kéziratai könnyen hozzáférhető formában, faksimilében állnak-e rendelkezésünkre, illetve vannak-e betűhív átiratok. Az olvasatapparátust ilyenkor sokkal inkább lehet tehermentesíteni, mint más esetekben.

E: A hatodik versszak hiánya miatt nincs a dal zárlatában pozitív perspektíva.

F: ... két külön tematikus blokkot tartalmaz (I és V valamint II és IV versszakokat); megítélésükhöz figyelembe kell venni az F irodalomtörténeti helyét és „liraprogramját”.

Az itt, természetesen csak nagy vonalakban vázolt (mert egyetlen eseten alapuló) javaslatok arra futnak ki, hogy a kiadást terjedelmesebb kommentárral lássuk el, mint eddig – még hozzá olyan kommentárral, amelyet elsődlegesen a varianciának szentelünk és a szerkesztett szöveg közvetlen közelében kap helyet. Ha a kiadások eddigi kommentárjait nézzük,³⁰ azok leggyakrabban kizárólag a szerkesztett (a „kritikai”) szövegre vonatkoznak és az így konstruált szöveget indokolják. A kommentárok azonban ritkán foglalkoznak a szöveg azon változataival, amelyek nem kerültek a kiadásba. A szövegkritikai kommentár egy új formája itt új lehetőségeket biztosíthatna. Az ilyen kommentár célja nem a tárgyi-, és nem is (szükségszerűen) a szerkesztett szöveghez fűzött magyarázatok lennének – sokkal inkább az, hogy a kiadás felhasználójának figyelmét az értelmezés szempontjából releváns variánsokra irányítsa.

Itt azt az ellenvetést lehetne megfogalmazni, hogy ezzel a kiadás már eleve egy tisztas adag értelmezést tartalmazna, többet, mint amennyit semmiképp sem lehet elkerülni. Ez a tárgyat tekintve helyes megállapítás. Ellenben nem hiszem, hogy az lenne egy kiadás célja, hogy minden érdek nélkül szövegjelenségeket dokumentáljon és ugyanakkor az értelmezést teljes egészében az egyes felhasználókra ruházza át. Ezt többek között tudományökonómiai okokból sem tartom túl ésszerűnek. Egy ilyen kommentárokkal ellátott kiadás kétségkívül vitatható vállalkozás lesz – ez azonban a dolog jellegéből fakad és nem okoz alapvető gondot.

Az utolsó észrevételek azt hivatottak világossá tenni, hogy egy kiadás koncepciója nagymértékben annak céljától, funkciójától függ.

³⁰ Például: FRAUENLOB, *Leichs, Sangsprüche, Lieder. Frauenlob*; WALTHER von der Vogelweide, I–II., kiad., magyaráz. W. WILMANN, szövegmond. Victor MICHELS, Buchhandlung des Waisenhauses, Halle a. d. Saale 1916/1924⁴; WALTHER von der Vogelweide, *Gedichte*, Teil 1: *Der Spruchdichter*, Hermann PAUL kiadása alapján, kiad. Silvia RANAWAKE, melódiafüggelék Horst BRUNNER, Niemeyer, Tübingen, 1997¹¹.

Egy kiadással úgysem lehet minden elképzelhető tudományos érdeklődést kielégíteni – legalábbis egy hagyományos, könyvformátumú kiadással. Más lehet a helyzet, ha az elektronikus kiadásban rejlő lehetőségeket kihasználjuk. Elképzelhető, hogy ezzel a – bizonyos előzetes szöveghagyományozódással, irodalomtörténettel kapcsolatos megfontolásokon alapuló – „értelmezés szempontjából releváns” változatok bemutatása mellett hozzáférhetővé tehetjük a szöveghagyomány minden formáját és variánsát (a betűhív átiraton keresztül egészen a faksimile másolatáig). Ezzel a felhasználó kezébe adtunk minden lehetőséget, hogy ellenőrizze a szövegkiadáói preferenciákat.

Ekképpen az elektronikus kiadás tűnik mértékadónak. Ki kell azonban még várnunk, hogy a könyvkiadással szemben ténylegesen érvényesülni tud-e. Sok még a megoldatlan probléma, és tekintettel az informatikai közeg rohamos fejlődésére, az újabb és újabb szoftverajánlatokra és hardvermegoldásokra (ezen belül különösen kényes a tárolás mindig csak középtávon érvényes sztenderdjeinek kérdése), én még szkeptikus vagyok, hogy az elektronikus kiadás önmagában igen sokat ígérő lehetőségei széles körben elterjedt gyakorlati felhasználásra kerülnek-e.³¹ A könyvkiadást, mint eddig is, érdemes vita tárgyává tenni, és az előnyeit, már ami a hozzáférhetőséget, kezelhetőséget és tartósságot illeti, nem szabad elfelejtenünk.

Az egydimenzionalitás hátránya természetesen megmarad, de ez esélyt is jelenthet, hogy egy lépéssel tovább lépünk a pusztá dokumentációnál, mégpedig úgy, hogy a kiadással az irodalomtörténet-írásban elfoglalt helyünket is kijelöljük.

Fordította Lénárt Tamás

³¹ Nem lényegtelen kérdés ezzel kapcsolatban, hogy hogyan bánjunk az ilyen kiadásokkal a felsőfokú oktatásban. A képernyő előtti munka csak elszórtan lehetséges a bölcsészkarokon (igen gyakran technikailag rosszul felszerelt, nem megfelelően fenntartott, ún. CIP-Poolokban). Nem várhatjuk el a hallgatóktól, hogy megvegyék a – még gyakran drága – elektromos kiadásokat, eltekintve attól, hogy egyáltalán nem rendelkezik minden hallgató saját PC-vel (nekem legalábbis ez a tapasztalatom az aacheni RWTH-n). A kiadásokhoz szabad (ingyenes?) internetes hozzáférés is még sok problémát vet fel (néha ismeretlen a szöveg eredete vagy hibásan írták át, vagy elavult – jogi problémákat már nem jelentő – kiadáson alapszik).

Függelék

- 31
A: I-VI
B: V
C: IV III V VI; I
E: I-V
F: I V; II IV szöveg A alapján C-vel

- I Ich freudehelflöser man,
war umbe mach ich menegen vrō,
der mir es niht gedanken kan?
owē, wie tuont die friunde sō?
5 dā friunt! waz ich von friunden sage!
dret ich dekeinen, der verneme och mine clage.
nū enhān ich friunt, nū enhān ich rāt.
dū tuo mir, swie dū wellest, minneclichiu Minne,
sīst nieman mīn genāde hāt.
- II Nū minneclichiu Minne, ich hān
gesorn von dir mīnen sīn.
dū wilt gewaltelichen gān
in mīnem herzen ūz und in.
5 owē künde ich āne sīn genesen?
dū wonest an sīner stat, dā er inne solte wesen.
dū sendest in, dū weist wol war.
dā mac er leider niht erwerben, frowe Minne.
owē, dū soltest selbe dar!
- III Gnāde, frowe Minne! ich wil
dir umbe dise botschaft
gesvūegen dīnes willen vil.
Kis wider mich nū tugenthaf.
15 dē herze ist rehter frōiden vol,
dait liuterlicher reinekēit gezieret wol.
owē dringest dū dā dīne stat,
sō lā mich in, daz wir sī mit ein ander sprechen:
mīr missegie, dō ichs eine bat.
- IV Gnādeclichiu Minne, lā!
owē, wes tuost dū mir sō wē?
dū twingest hie, nū twinge och dā,
und sich, wā ez dir widerstē.
Nū wil ich sehen, ob dū noch tūgest.
dū endartest niht jehen, daz dū in ir herze enmūgest!
ez wart nie sloz sō menecvalt,
daz eh dir widerstūende, dībe meisterinne.
tuon ūf! sīst wider dich ze balt!
- V Vro Saelde teilteit umbe sich
und kēret mir den ruggen zuo.
nū enwil si niht erbarmen mich,
waz welt ir, daz ich des nū tuo?
Si stēt ungerne gegen mir.
louf ich hin umbe, ich bin doch iemer hinder ir:
si wil mich niht an gesehen.
ich wolte, daz ir ougen an ir nacke stūenden:
sō müest ez āne ir danc geschehen.
15 Wer gap dir, Minne, den gewalt,
daz dū sō gewaltic bist?
dū twingest beide junc und alt,
dā fūr kan nieman dekeinen list.
Nū lobe ich got, sīt dīnu bant
-ich sulen twingen, daz ich sō rehte hān erkant,
wā dienest werdēlichen līt.
dā von kum ich niemer, gnāde, frowe küniginne!
nū mich dir leben mīne zit!
- VI Szwövegváltozat alapján
Diu saelde teilteit umbe mich
und kēret mir den ruggen zuo.
dā enkan si niht erbarmen sich,
nū rānt, friunt, waz ich es tuo.
15 Si stēt ungerne gēn mir.
ouate ich hin umbe, ich bin doch iemer hinder ir:
si geruochet mich niht ane sehen.
ich wolte, daz ir ouge an ir nāckel stūende:
sō müest ez ān ir dank geschehen.

10

- 54,37 Ēn, kinek boldogságot, segélyt nem nyújtanak,
Hát hogyan tehetek boldoggá olyanokat,
55,1 akik ezért nem mondanak köszönetet?
Ah, miért viselkednek így a barátok?
Igen, barátok! Mit is beszéltek barátokról!
Ha lenne csak egy is, meghallgatná a panaszmom.
Így aztán nincs barátom, nincs ki segíljen.
Tégy hát velem, amit akarsz, szerelmes Minne,
kivel senki sem kegyes.
55,8 Szerelmes Minne, miattad
elvesztettem eszemet.
Úrnőként jársz
a szívémben ki-be.
Hogy éljek az eszem nélkül?
Te lákzol a helyén, hol neki kellene lennie.
Te küldted el, jól tudod, hová.
Ott semmire se jut, Minne úrnő.
Oh, neked magadnak lenne ott a helyed!
Irgalmazz, Minne asszony!
E küldetésért (cserébe)
követlek, bármit is kívánj.
Tégy most jót velem.
Szíve tele boldogsággal,
legtisztább tisztaság ékesíti.
Ha betörsz oda,
hát vigyél magaddal, hogy ketten szóljunk hozzá:
kudarcot vallottam, mikor egyedül kérleltem.
55,26 Kegyelmes Minne, állj!
Oh, miért kínzol ennyire?
Kényszerítesz, kényszerítöd hát őt,
és lásd, hogyan áll ellen neked.
Most megláthatom, mire vagy képes.
Nem ismerheted be, hogy nem tudod meghódítani a szívét!
nem volt még oly ravasz zár,
amely ellenállt volna neked, tolvajok királynője.
Nyisd fel! Oly merészen dacol veled!

- 55,35 Saelde asszony elhinti adományait,
és hátat fordít nekem.
Nem akar irgalmazni nekem,
mondjátok, mit tegyek most?
Kelletlenül néz szembe velem.
56,1 Futok utána, de mindig elmaradok:
pillantást se vet rám.
Bárcsak a tarkóján nőne szem:
akkor ez akaratlan is megtörténne.
56,5 Ki adta neked, Minne, a hatalmat,
hogy ily mindenható vagy?
Béklyód köt ífjút és időst,
lerázni nem tudja senki.
Áldom istent, hogy mióta béklyóid
kötnek, már jól tudom,
hol a hű szolgálat helye.
Onnét soha el nem mozdulok, irgalom, királynő!
Hadd szenteljem neked életem!
- 55,35 Saelde asszony köröttem hinti el adományait,
[de] nekem hátat fordít.
Nem akar irgalmazni nekem.
Mondjátok barátaim, mit tegyek?
Kelletlenül néz velem szembe,
futok utána, de mindig lemaradok.
56,1 Nem méltat arra, hogy rám nézzem.
Bárcsak a tarkóján nőne szem:
akkor ez akaratlan is megtörténne.**

Honnét hatalmad, szerelem;
mitől vagy ily mindenható?
Ifjú, vén: mind erőtelen,
kibúvó nincs, se csel, se szó.
Az Úristent magasztalom,
hogy guzsod kösd reám, mert most már jól tudom,
hol szolgáljak hűségesen.
Szilárd és hű leszek: királynő, légy kegyelmes,
néked szenteljem életem!*

* Gőrgyei Gábor fordítása. (Vö. Walther von der VOGELWEIDE *válgatott verszi*, vál., szerk., utószó KERESZTURY Dezső, jegyz. VIZKELETY András, ford. BA BRTS Mihály és mások, Magyar Helikon, Budapest, 1961, 40.)

** Ford. LÉNÁRT Tamás

Bibliography

Thomas BEIN, „Szövegvariancia, kiadási gyakorlat, értelmezés”, ford. Lénárt TAMÁS = *Metafilológia 1.*, szerk. DÉRI Balázs – KELEMEN Pál – KRUPP József – TAMÁS Ábel, Ráció Kiadó, Budapest, 2011, 298–317.

Thomas BEIN, „Textvarianz, Editionspraxis, Interpretation. Überlegungen zur veränderten Mittelalterphilologie” = *Perspectives of Scholarly Editing / Perspektiven der Textedition*, szerk. Bodo PLACHTA - H. T. M. van VLIET, Weidler, Berlin, 2002, 63-80.